

A skót iskola életre szóló alapokat adott

Rostás Jenőné Berényi Ágnes kilenc éves korában került Újpestre; a háború után édesanyjával az Ósz utcában kezdtek új életet. Máig elevenen él benne, amit kisgyerekként átélt. Sok évvel később értelmiségi pályára lépett, és könyvtárosként, bibliográfusként rátalált valódi hivatására.

– *Milyen emlékeket őriz a kislány korából?*

– Két éves voltam, amikor 1938-ban az apám elhagyott minket, és legközelebb 8 évvel később találkoztunk. 1946-ban végül elváltak a szüleim.

– *Hogyan teltek a hétköznapjai?*

– Anyu három helyen is dolgozott, hogy meg tudjunk élni. A nagynéném nem vállalta az ellátásomat, ezért óvodába adtak, egy szörnyű helyre. Egy baráti házaspár említette, hogy gyakran látják az Andrássy úton

sétáló skót iskolás lányokat. Anyu elment a Skót Misszió Vörösmarty utcai iskolájába, beszélt Miss Haininggal, az internátus vezetőjével, aki felvett. Hatévesen, 1942 szeptemberében kerültem első elemibe. Ez volt az egyetlen iskola, ahová a reformátusok közé fölvettek zsidó lányokat is.

– *Az édesanyja hogy tudta vállalni a tandíj és az ellátás költségeit?*

– Miss Haining a családi körülményekre való tekintettel engedményt adott. Nagyon jó nevelést kaptunk és alapvető dolgokra megtanítottak, pl. rendben lerakni a ruhánkat és másnapra összekészíteni az iskolaszereinket. Hétköznaponként ebéd előtt oda kellett mennünk a tanári asztalhoz, és Miss Hainingnek elmondtuk angolul, hogy rendben mentek-e a dolgok aznap az iskolában, vagy sem. Ezután az ebédlő bejáratánál megmutattuk a kezünket, hogy tiszta-e a körmünk. A skót iskolában egy életre megtanultam, hogy alkalmazkodni kell a körülményekhez.

– *Hogyan teltek a hétköznapok és az ünnepek a budapesti Skót Misszió internátusában?*

– Ebéd után minden nap elsétáltunk a Hősök teréig, néha bementünk a Ligetbe, és vissza. Az intézet az épület 3. emeletén volt, a tanárok egy része is bent lakott. A társalgóban írtuk a leckét, minden második vasárnap ott fogadhattunk vendégeket, minden első vasárnap pedig felnőtt kísérelővel kimehettünk. Emlékszem, vasárnap délutánonként Miss Hainingnél volt egy kis összejövetel, ahol hármasban teáztak Nagybaconi Lajos lelkésszel és Prém Margit igazgatónővel. Mi, kislányok gyakran meglestük őket. Az ebédlő mellett nyíltak a hálótermek. A hálósobával szemben mindenkinek volt egy kis mosdója, ott mosakodtunk hideg vízben. A mosdók fölötti szekrényben tartottuk a fehérneműinket. Egyszer egy héten kádban fürödtünk. Emlékezetes számomra a karácsonyeste, akkor láttam először karácsonyfát. Az ebédlőben állt, gyönyörű volt, egész a mennyezetig ért. Dalos Dóriról elcsentünk egy-egy szaloncukrot, de szerencsés-

Berényi Ágnes újpesti diáklányként, 1946-ban

re nem vették észre. Szenteste igazi angol vacsorát kaptunk, pulykát kelbimbóval – nagyon ízlett. Előtte Miss Haining egyenként szólított bennünket, és átadta az ajándékokat.

A karácsonyi szünetben én voltam az egyetlen, aki bent maradt, mert anyunak akkor is dolgoznia kellett. Tante Lise, az elsősök nevelőnője, aki gyönyörűen festett nyers porcelánra, magával vitt, amikor kiegészíteni vitte a munkáit. Érdekes, hogy ez a szigorú tanárnő akkor mennyire barátságos volt.

– *Milyen kapcsolat volt az iskola és az internátus között?*

– Az elemi 1-2. osztálya az épület földszintjéről nyílt. Az osztályunkban négyen voltunk bentlakók, a többiek otthonról jártak iskolába. A kicsiknek a polgáristák közül volt egy „kis mamája”, aki segített a leckeírásban. A zsidó hitoktatást rabbi tartotta, de vasárnap reggelként az intézet imatermében, egy hónapban egyszer pedig a Fasori templomban református istentiszteleten vettünk részt. Második elemiben – akkor már háború volt – megkezdődtek a bombázások. Szörnyű volt, amikor éjjel kellett lerohannunk a pincébe. A német megszállás napján, 1944. március 19-én anyuval sétáltunk, de már aznap német tisztekkel találkoztunk. A tanévnek hirtelen vége lett, bizonyítványt se kaptunk... Március 20-án a vidéki gyerekek többségét hazavitték a szülők, csak néhányan maradtunk az internátusban. Április 5-én Miss Haining behívta a zsidó gyerekeket az irodájába és elmondta, hogy sárga csillagot kell fölvarrunk a kabátunkra. Sírva fakadtunk és ő is velünk együtt sírt.

– *Meddig maradhattak a lányok az intézetben?*

– Egyik reggel – ma már tudom, hogy április 25-e volt –, két német egyenruhás tiszt jött Miss Hainingért. Az ebédlő folyosójának az ablaka épp szemben volt Miss Haining szobájának az ablakával, ami a teraszra nézett. Emlékszem, ott álltunk és figyeltünk. Úgy 11 felé lehetett, hogy kiléptek és elindultak a teraszon a lépcsőház ajtaja felé. Mi meg hátul – volt egy hátsó ajtó is a lépcsőházra – odarohantunk és nagyjából egyszerre érkeztünk meg velük. Mentek lefelé a lépcsőn és mi ott sírtunk. Miss Haining hátra fordult és azt mondta: – Gyerekek ne sírjatok, ebédre itthon lesztek!. Soha többet nem láttam. (Amikor 40

évvvel később megrendezték a skót iskola egykori növendékeinek első összejövetelét a miszsió imatermében, akkor tudtam meg, hogy Jane volt a keresztnéve és azt is, hogy Auschwitzba deportálták és megölték.) Amint elvittek, még abban az órában a tanárok összecsomagolták a gyerekek holmijait és mindenkit elkísértek a családjához. Engem a Nagymező utcába, az anyukám munkahelyére vittek.

– *Ági néni ekkor még mindig csak nyolc éves volt. Hogy vészelte át a következő hónapokat?*

– Hazamentünk a Gyömrői útra, ahol együtt laktunk a 13 éves unokanővéremmel és a nagynénémmel. Mi gyerekek ettől kezdve egész nap otthon voltunk egészen június közepéig, amikor csillagos házba kellett költözni. Anyu barátnőjével, Lili nénival és kislányával, valamint Irén nénival a Rózsa utcába költöztünk. Gyerekként ennek nem éreztük a terhét, játszottunk a gangon. Október 15-én a nyilasok átvették a hatalmat. A nyilas házmester szökt, hogy a 18 és 50 év közöttieket hajnalban elviszik, csomagoljanak össze. Amikor Lili néni kislányával reggel fölbredtünk, egyedül voltunk a lakásban. Mint később megtudtam, anyámék Irén nénival 4 hétig Csomádon sáncot ástak, utána az óbudai téglagyárba vitték őket. Onnan indult el a halálmenet Hegyeshalom felé. Anyunak Gönyűben sikerült megszöknie. Nagy szerencsével visszajutott Pestre és hamis papírokkal el tudott helyezkedni a Glóbusz Nyomdában, ami hadi üzemként működött. Egy albérleti szobát bérelt a Szinyei Merse és Szondi utca sarkán, de nem mert odavinni. Ezalatt én a csillagos házban voltam, ahonnan anyu megpróbált eljuttatni a Vöröskereszt gyermekotthonába. Egy barátnője eljött értem, vele indultunk el. Befordultunk a következő utcába, és anyu ott állt egy kapu alatt! Több mint egy hónap után találkoztunk, óriási öröm volt mind a kettőnknek, de nem maradhattunk együtt. Egy kolléganője, Zsuzsi néni elvitt a Vöröskereszt Mérleg utcai központjába, onnan két fiúval indítottak tovább a Vilma királyné útján lévő otthonba. Odabenn négyszázan voltunk gyerekek, öten aludtunk egy ágyban és alig kaptunk enni. Végül anyu értem jött és kivitt Kőbányára. A Vaspálya utcában egy néni elvállalt, olyan volt, mintha a nagymamám lett volna. Egy idő után mégis el kellett mennem, mert a lánya egy lengyel gró-

fot akart elbújtatni. Elvittek valakihez, aki ki-kérdezett, és én őszintén elmondtam a származásomat. Másnap az illető visszavitt a nénihez és elmondta, hogy nyilas a sógora, ezért engem nem mer elvállalni. Akkor már nem tudtak velem mit csinálni, a néni odavitt a Glóbusz Nyomda elé, anyuhoz.

A főbérlok vidékre utaztak élelemért, anyu azt tervezte, hogy ha visszajönnek, megmondja, van egy kislánya. A lakástulajdonosok azonban nem tudtak visszajönni, mert az oroszok addigra bekerítették Budapestet. Az ostrom alatt végig ketten voltunk. Amit a lakásban találtunk megettük, de az utolsó két hétben éhezünk. Karácsony után le kellett költözni a pincébe. Valakitől kaptunk szárított kenyérhéjat és melaszt, ami borzalmas ízű volt. Az egyik lakónak gyanús lehettem, mert behívott, és megkérdezte, hogy el tudom-e mondani a Miatyánakot. El tudtam mondani, hiszen a református istentiszteleteken megtanultam. Akkor elengedett. A városban egyszer csak megszűnt az ágyúzás és csend lett. Január 18-án nagy dörömbölés hallatszott a kapun: megjöttek az oroszok.

Márciusban hagytuk el az albérletet. Anyu hagyott a tulajdonosoknak egy levelet, hogy Újpesten hol találjanak minket, mert a lakáskulcs nála maradt.

– *Hogyan kerültek Újpestre?*

– Anyám megismerkedett Szabados Sándorral, akinek az első felesége Auschwitzban halt meg. Ő lett a nevelőapám. Nem adoptált, hiszen élt az édesapám, de úgy tekintettem rá, mintha ő lett volna az. Újpesti volt, az Ősz utca 107.-ben lakott. 1947-ben össze is házasodtak anyuval, végre családban éltünk! A

Az Április 4. téri Általános Iskola 8. osztályosai 1950-ben. Az első sor közepén Kovács Sándorné igazgató és Koren Gizella osztályfőnök

négylakásos háznak az utca felé kellemes kertje volt, hátul pedig gyümölcsfák nőttek. Estéknként Mariska néni locsolt, és isteni illat terjengett. 1947-ben elköltöztünk egy nagyon szép lakásba, az István út 31.-be.

– *Hol folytatta az iskolát?*

– A Viola utcai iskolába jártam, ami '45 tavaszán a Müller Bútorgyárban működött, mert az iskolában sebesült katonákat helyeztek el. Fölvettek a 3. osztályba, pedig szeptembertől áprilisig nem jártam iskolába; anyu tanított meg osztani és szorozni. A 4. osztály már rendes tanév volt. A skót iskolában szerzett alapokkal kitűnő tanuló lettem.

– *Újpesten új barátságok is születtek?*

– Az őszi nagy ünnepeken elmentünk a zsinagógába, ott megismerkedtem két lánnyal, Ländler Évával és Tisch (később Gábor) Györgyivel, akik a mai napig barátnőim. Együtt jártunk hittanra dr. Murányi Miklós főrabbihoz, aki nemcsak az imádságokat tanította meg, hanem a zsidó történelmet is. Újra működni kezdett a hitközség, megalakult a nőegylet, és a Friedmann-kör, amit Friedmann Dénesről, a holokausztban elpusztult újpesti főrabbirol neveztek el. Egy alkalommal nagy összejövetelt rendeztek tombolával, ahol megnyertem a főnyereményt, egy nagy fehér porcelánélephantot, ami a mai napig megvan.

– *Hol folytatta a tanulmányait?*

– A Kanizsai Dorottya Leánygimnáziumba jártam. Csodálatos iskola volt, remek tanárokkal. Sipos Lajos volt az igazgató, dr. Dániel Edit, az osztályfőnököm magyartanított, Darázs Rózsa néni pedig az angolt, kitűnően. Azokat a dalokat, amiket tőle tanultam, a mai napig nem felejtettem el. Akkoriban még 8 osztályos gimnáziumba jártunk, de ez a jólét mindössze másfél évig tartott.

– *Mi történt másfél év múlva?*

– Bevezették a 8 osztályos általános iskolát. Leraktak minket az 1. emeletre, a korábbi polgárba, abból lett az általános iskola felső tagozata. Összekeverték a diákokat és gyenge volt a tantestület. 1950-ben végeztem, utána visszairatkoztam a Kanizsaya – ami akkor már 4 osztályos gimnázium volt –, de már nem éreztem olyan jól magam. A barátaim közül többen az élelmiszeripari technikumba jártak, és azt mondták, hogy az az iskola maga a Paradicsom. Hívtak, hogy menjek át hozzájuk. Anyu nem

akarta hagyni, de akkor már az Élelmiszeripari Minisztériumban dolgozott és a kollégái rábeszéltek, hogy engedjen, mert az érettségi mellé szakmát is kapok. Az 1. félév után már láttam, hogy ez az iskola nem nekem való.

– Számos megpróbáltatás után végül érettségipályára került. Hogyan sikerült váltania?

– Érettségi után dolgoznom kellett. Az óbudai szeszgyárba helyeztek segédmunkásnak, 3 műszakba. Az igazgató nem akarta elismerni a technikus végzettségemet. 3 hónap után sikerült átkerülnöm az Unicum Likörgyár laboratóriumába, 2 műszakba. Sokszor eszembe jutott, hogy ha gimnáziumba mentem volna, már rég egyetemre járnék. 1960-ban megjelent az újságban egy hír, hogy egyetemi előkészítő elvégzése után azok is jelentkezhetnek a bölcsészkarra, akik technikumban érettségiztek. Akkor már több éve férjnél voltam, megvolt Gábor fiam is, aki 1959-ben született. A férjem, Rostás Jenő – akinek szörnyű fiatalkor jutott, és éppen befejezte kényszerűen megszakított egyetemi tanulmányait – azt mondta, hogy természetesen tanuljak tovább. Nagy kedvem volt hozzá! A Cukor utcába jártam előkészítőre; hetente kétszer 5-től 9-ig tartott, de szinte repült az idő. A likörgyár igazgatója támogatta, és aláírta a továbbtanulási papíromat. Történelem–magyar szakon végeztem, és szerettem volna könyvtárban dolgozni. Erre várnom kellett, majd 1963 őszén megkerestek a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtártól, hogy van egy státusz és fölvennének. Először az óbudai könyvtárba kerültem, januárban pedig áthelyeztek a Sallai Imre utcai gyerekkönyvtárba. A pedagógiai végzettségem miatt javasolták, hogy gyerekkönyvtárban dolgozzak. 11 hónap után behívtak és felajánlották, hogy a József Attila Lakótelep akkor nyíló gyerekkönyvtárának legyen a vezetője. Nagy örömmel vállaltam. Sok fiatal házaspár és nagyon sok gyerek lakott a környéken. Igyekeztem olyan foglalkozásokat tartani a gyerekeknek, hogy jól érezzék magukat. 2 hónap alatt több mint 2000 gyerek iratkozott be hozzánk. Amikor 1965-ben Révész Ferenc igazgató kijött megnézni a könyvtárat, látta, hogy üresek a polcok, mert a könyveket mind kikölcsönözték. Azonnal kiutalt 20 ezer forintot beszerzésre, ami akkoriban óriási

pénz volt! 1970-ben meghirdették a „Kiváló könyvtár” pályázatot, amit a mi gyerekkönyvtárunk nyert. 1972-ben megszületett Péter fiam, aki mellett már nem tudtam vállalni a heti többszöri hosszú műszakot.

– Ekkoriban még Újpesten laktak?

– Miután férjhez mentem, szeretnénk volna önálló lakásba költözni, de Andrásfi Gyula, az akkori tanácselnök azt mondta, Újpesten erre nincs lehetőség. 1958-ban költöztünk a Guszev (ma Sas) utcába, egy irodából átalakított lakásba, de anyu még tíz évig az István úton lakott. 1968-ban egy hármascserével jött el, mert attól félt, hogy lebontják a házat és lakótelepre kerül. Végül a sarkon, egy házzal a mienk előtt megállt a bontás.

– Ági néni később a könyvtári világ egy különleges területére került...

– Szerettem volna helytörténettel foglalkozni, ezért beadtam a kérelmemet a Szabó Ervin Könyvtár Budapest Gyűjteményébe. Ismerkedni kezdtem a gyűjteménnyel, ahol a védett könyveket, ősnymtatványokat, első nyomdatörténeti anyagokat lakat alatt őrizték. Gyarapítással és a bibliográfiai feldolgozással foglalkoztam. Komoly kutatók jártak hozzánk, nagyon érdekes munka volt. A pályám vége felé átmentem a Széchényi Könyvtárba, ahol retrospektív irodalmi bibliográfiát szerkesztünk dr. Pajkossy Györggyel. Közben 1990-ben, 59 évesen meghalt a férjem. A halálát a mai napig nem tudtuk kiheverni, mert rendkívüli ember volt. Művelt, okos, aki szeretett és nagyon segített. Nem volt kétség afelől, hogy továbbra is dolgoznom kell, és szívesen is csináltam. A nagy fiam már közgazdászként dolgozott, a kisebbik akkor érettségizett és egyetemre készült. Fel sem merült bennem, hogy ne tanuljon tovább. Végül 1996-ban mentem nyugdíjba.

– Újpeستtel, az újpestiekkel kapcsolatban maradt?

– Már csak a gyerekkori barátnőim és az emlékeim élnek. 3 éve Péter fiammal és Árminnal, az akkor tízéves unokámmal kimentünk, és megmutattam nekik, merre laktunk. Az István úti ház ma is megvan, de sajnos rossz állapotban. Két éve nyáron jártam Újpesten utoljára, amikor az Attila utcában fölavatták a skót iskola igazgatónöje, Prém Margit emléktábláját. □